

Піночет. Біографія солдата і політика / Маріо Аморос

пер. з ісп. В. Шовкуненка та Г. Купрієнко. – Київ : Ніка-Центр, 2026. – 560 с.

ISBN 978-966-521-818-0

Постать Аугусто Піночета й досі розділяє суспільство, провокує суперечки й змушує переосмислювати природу влади. Іспанський історик і журналіст Маріо Аморос створив одну з найповніших біографій чилійського диктатора – від його юності у Вальпараїсо до державного перевороту 1973 року й майже сімнадцятирічного правління «залізною» рукою.

Спираючись на архіви, судові матеріали, свідчення очевидців і раніше маловідомі документи, автор відтворює механізм встановлення диктатури, роль DINA, міжнародні зв'язки режиму, стратегію репресій і водночас – політику економічної трансформації, що зробила Чилі експериментальним полігоном неоліберальних реформ. Окрему увагу автор приділяє міжнародному переслідуванню Піночета, його арешту у Лондоні, судовим процесам і поступовому падінню його впливу.

Це не просто портрет диктатора – це глибоке дослідження військової машини, політичної системи та суспільства, яке жило в тіні авторитаризму. Без зайвого пафосу, але з нещадною точністю, Аморос розкриває сутність людини, яка назавжди змінила хід історії Чилі.

Для широкого кола читачів.

ЗМІСТ

Вступ. «Повернення» Піночета..... 11

Частина перша Чилійський військовий у XX столітті

1 РАННЄ ПОКЛИКАННЯ	23
Дитинство у Вальпараїсо.....	23
Учень-двієчник.....	29
«Прусська» армія в Америці.....	36
Між Алессандрі та Ібаньєсом	40
Кадет № 197.....	43
Військовий курс	50
2 ОФЦЕР ПІХОТИ.....	54
Молодший офіцер у Сан-Бернардо	54
Брат у Ложі «Вікторія» № 15	61
Юна дівчина на ім'я Лусія Іріарт	64
Інструктор у Військовій школі	69
Капітан у Пісагуа	72
Вітер холодної війни.....	77
Офіцер Генерального штабу	81
3 СХОДЖЕННЯ НА ВЕРШИНИ.....	83
Повернення на Північ	83
Три роки в Еквадорі	86
Заступник начальника Військової академії	92
Геополітика та національна безпека	96
Генерал у Тарапаці.....	103
Перемога Сальвадора Альєнде	106
4 КОМАНДУВАЧ АРМІЇ.....	112

На чолі гарнізону Сантьяго	112
Оцінка ЦРУ	117
Вшанування Фіделя Кастро	119
Начальник Генерального штабу армії	122
Кукурудза і пір'я	129
Забуті слова	133
Відставка Карлоса Пратса	138
5 НИЖ У СПИНУ	144
Підготовка до перевороту... або громадянської війни	144
Кров генералів	148
Останнє засідання на вулиці Томаса Мора	153
11 вересня	158
Президент Військової хунти	163
Лжесвідчення для історії	166
Диктатура класу	169

Частина друга «Війна» Піночета

6 ІМПЕРІЯ ТЕРОРУ	177
«Я – Піночет»	177
«Під ударами багнетів»	184
Ми маємо план очищення країни	188
Непрошений ворог	194
Кримінальний слід	198
Кулак ДІНА	204
І перо Хайме Гусмана	207
7 ОБРЯД «КОРОНАЦІЇ»	212
Вбивство Хосе Тоа	212
Зі Стресснером і Пероном	217
Верховний керівник нації	225
Перший рік	232
Вбивство в Буенос-Айресі	235
Жертва Антоніо Л'їдо	239
Президент Республіки	242
8 ПРОГРАМА ШОКУ	245
Обійми в Чараньї	245
Хрещений батько «чикаго-бойз»	249
Голод і безробіття	256
«Новини» про зниклих безвісти	258
Протистояння з Церквою	262
Похорон у Мадриді	266
Гніздо кондора	275
9 В НОЧІ Й ТУМАНІ	281
Поправка Кеннеді	281
Знищення Комуністичної партії	285
Уроки геополітики від Кіссинджера	290
Убивство у Вашингтоні	298
З Борхесом і Віделою	305
Відкрита рана	309
10 ФАКЕЛИ ЧАКАРІЛЬЇ	312
Плани на майбутнє	312
У Білому домі	316
Буря в Хунті	317
Броня безкарності	323

Вигнання Лея.....	328
Світова солідарність	332
Лонкен і «остаточне вирішення».....	334
Барабани війни у протоці Бігль.....	339
Сім «модернізацій»	344

Частина третя Тінь диктатора

11 НАРОДНЕ ПОВСТАННЯ	351
Приниження над Тихим океаном	351
Конституція, зшита під мірку	356
Рейган при владі.....	363
Лаура Альєнде й Едуардо Фрей.....	365
Криза моделі	368
Національні протести	372
Маєтки генерала	379
Парада, Наттіно і Герреро.....	382
12 СМАК ПОРАЗКИ.....	385
Національна угода.....	385
Родріго Рохас і Кармен Глорія Кінтана	389
Вогонь з боку ворога в Кахон-дель-Майпо	393
Іван Павло II у Чилі	401
Різанина на Свято Тіла і Крові Христових	405
Австралійське шосе	407
Епопея «Ні»	410
«Виступав без суперників – і все одно фінішував другим».....	419
13 ПЕРЕХІД І БЕЗКАРНІСТЬ.....	424
«Упорядкований відступ»	424
Прощання з Ла-Монедою	428
Доповідь Реттіга, або «Літургія примирення»	438
Скандал із «піночеками»	441
Від диктатора до патріарха	444
Звинувачення Іспанії.....	448
Перше кримінальне обвинувачення	452
Сенатор довічно	453
14 МІЖ НЮРНБЕРГОМ І ВАТЕРЛОО	458
Канікули в Лондоні.....	458
У руках судді Гарсона.....	463
Рішення лордів	470
Інсульса пише до Кофі Аннана.....	472
Вісь безкарності	476
Рішення Стро	480
«Прецедент Піночета»	484
15 СОЛДАТ БЕЗ ЧЕСТІ	486
Переосмислення амністії.....	486
Допит і судове переслідування	492
Весна пам'яті	496
Таємниці банку Riggs	500
«Це неправда, а якщо й правда – не пам'ятаю»	508
«І смерть перемогла правосуддя...».....	510
КЛЮЧОВІ ДАТИ.....	515
Використані архіви та цитована бібліографія	525

Подяки.....	544
Карта Чилі.....	545
Перелік скорочень.....	546
Іменний покажчик.....	547
Про автора.....	559

уривок

Вогонь з боку ворога в Кахон-дель-Майпо

У розпал боротьби за демократію Комуністична партія відновила свій потужний соціальний та політичний вплив, і якщо ХДП поділяв помірковану позицію, то КП лідувала у справі опозиції до режиму. Комуністична партія оголосила 1986 рік «вирішальним роком» – роком повалення диктатури Піночета, як завершення циклу Національних протестних днів, розпочатого в травні 1983 року, і в рамках своєї політичної стратегії – бунту народних мас.

Зазнавши масових репресій з боку DINA у 1975-му та 1976 році, у 1977-му КП створила так звану Команду внутрішнього керівництва, до складу якої входило три особи – серед них і Гільермо Тейльєр, нинішній президент партії (до своєї смерті в 2023 р. – *Перекл.*). Це угруповання реорганізувало підпільну структуру та підготувало безпечні умови для повернення до країни деяких керівників (приміром, Гладиса Маріна), також постраждалих під час проведення операції «Кондор»¹. З вересня 1980 року, лише за вісім днів до проведення плебісциту, який мав затвердити Конституцію і продовжити термін перебування при владі чинної диктатури принаймні до 1990 року, Луїс Корвалан, який мешкав у Радянському Союзі, у промові, переданій до Чилі на хвилях радіо Москви, оголосив про зміну в політиці компартії. Серед іншого він заявив: «Закриваються шляхи для поступової еволюції, про яку деякі мріяли. За цих обставин ми не сумніваємося, що народ Чилі знайде спосіб скинути ярмо тиранії. Народні маси так чи так вступають у боротьбу, щоб повалити фашизм. Піночет не зможе залишатися при владі стільки, скільки йому заманеться. Право народу на повстання непорушне. (...) Саме фашизм створює ситуацію, в якій народ не матиме іншого шляху, як використати всі доступні йому засоби, всі форми боротьби, навіть крайні прояви насильства, щоб захистити своє право на хліб, свободу і життя»².

У межах стратегії Народного повстання мас, проголошеної Комуністичною партією, було створено «Патріотичний фронт імені Мануеля Родрігеса» (FPMR), до складу якого входили переважно молоді активісти, що проходили військову підготовку на Кубі та в соціалістичних країнах Східної Європи. Їхня публічна поява відбулася в грудні 1983 року, і з того часу вони здійснили кілька заходів прямого протистояння з апаратом режиму³. Інші ліві сили, такі як MIR і його «Центральна силова структура» і «Міліція народного спротиву», або «Молодіжний рух Лаутаро», що відокремився від MAPU, також затвердили стратегію повстання, яка передбачала «всі форми боротьби» в протистоянні з режимом Піночета⁴.

Між травнем і липнем 1986 року Комуністична партія у рамках складної підпільної операції переправила на північне узбережжя країни близько вісімдесяти тонн зброї та вибухівки. Цей вантаж було доставлено кубинським судном до міжнародних вод, більш ніж за двісті миль від

¹ Marín, Gladys, *La vida es hoy*, Santiago de Chile, Editorial Don Bosco, 2002, pp. 166–170.

² Corvalán, pp. 275–276.

³ Rojas Núñez, Luis, *De la rebelión popular a la sublevación imaginada. Antecedentes de la historia política y militar del Partido Comunista de Chile y del FPMR. 1973–1990*, Santiago de Chile, LOM Ediciones, 2017.

⁴ Goicovic Donoso, Igor, «Golpe de Estado, violencia política y refundación de la sociedad chilena», en Cristina Moyano Barahona, comp., *A 40 años del Golpe de Estado en Chile*, Santiago de Chile, Editorial USACH, 2013, pp. 113–143.

узбережжя⁵. 6 серпня того ж року СНІ виявила на пляжі Каррісаль-Бахо, в місцевості Уаско, приблизно за 750 кілометрів від Сантьяго, частину цього величезного арсеналу зброї та затримала деяких комуністичних активістів і членів FPMR, що були причетні до операції. Протягом цих тижнів «Патріотичний фронт імені Мануеля Родрігеса» вже готував свою операцію «Нова Батьківщина», метою якої було покарання диктатора.

Минуло кілька хвилин після шостої години вечора неділі, 7 вересня 1986 року, коли генерал Піночет у супроводі свого онука Родріго Гарсії – сина його первістки – вирушив назад до Сантьяго з будинку в Ель-Мелокотоні, де вони провели вихідні. Він, як завжди, виконав свої вранішні рутинні справи, що включали час для читання, перегляду телевізора і годинну пішу прогулянку⁶. Лусія Іріарт та її мати Лусія Родрігес вирішили залишитися ще на кілька днів у Кахон-дель-Майпо.

За двадцять хвилин до сьомої, коли починало сутеніти, кортеж, який складався з автомобіля СНІ, що рухався попереду, і другого, що трохи відставав, двох мотоциклів Карабінерос, які вели колону, та п'яти автомобілів, в яких розташувалися двадцять одна особа, рухався дорогою G-25, що веде до міста Пуенте-Альто на південному сході від столичної агломерації Сантьяго. Вони під'їжджали до схилу близько п'ятисот метрів завдовжки, який називається Куеста Лас-Ачупальяс. Коли два мотоцикли проїхали, фургон, що тягнув причеп із будинком на колесах, різко повернув і заблокував проїзд, а члени FPMR, що ховалися всередині, відкрили вогонь по кортежу Піночета, до них доєдналися стрільці, які чатували на пагорбі, що височів над дорогою. Шість хвилин тривав інтенсивний вогонь з гвинтівки М16, автоматів, гранатометів LAW. Серед членів «Патріотичного фронту імені Мануеля Родрігеса», які брали участь у цій акції, був Віктор Діас Каро, син комуністичного лідера, що був затриманий і зник безвісти у 1976 році.

Разом з Піночетом і його онуком їхали морський офіцер-ад'ютант – капітан фрегата Педро Арріета – і водій Оскар Карвахаль, який керував новісіньким броньованим автомобілем «Mercedes Benz 500» із затемненими вікнами. Після кількох миттєвостей оглушливого шуму й безперервного вогню цей автомобіль опинився заблокованим, але начальник служби безпеки, капітан армії Хуан Мак-Лін, наказав пробити шлях, щоб визволити його із засідки⁷. Офіцер, який служив понад шістдесят років, генерал, що розв'язав війну проти свого народу, Піночет у ці секунди вперше в своєму житті зазнав, що таке справжній озброєний захват.

У швидкому маневрі водієві вдалося розвернутися, і саме тоді ракета M72 LAW влучила у задню частину автомобіля, але не вибухнула, оскільки механізм не встиг спрацювати у повітрі. Змінивши напрямок, вони за приблизно сорок секунд здолали двісті метрів заднім ходом. У той час бойовики з FPMR чекали в пікапі позаду, аби перегородити їм шлях, але Карвахаль спромігся проскочити між тим авто і схилом.

Броньовані шибки витримали шквальний вогонь, а граната, що вибухнула біля правого заднього колеса, не завдала шкоди. Аугусто Піночет зазнав лише незначного поранення у ліву руку⁸.

П'ятеро охоронців загинули, ще дванадцятьоро були поранені. Побачивши, що обидва автомобілі «Mercedes Benz» – той, у якому перебував диктатор, і запасний, призначений на випадок надзвичайної ситуації, – вирвалися із засідки, бойовики Фронту залишили місце нападу й повернулися до Сантьяго. Вони знали, що Піночет залишився живим⁹. Рішення щодо тираноциду

⁵ Rojas Núñez, Luis, *Carrizal. Las armas del PCCh, un recodo en el camino*, Santiago de Chile, LOM Ediciones, 2018, p. 7.

⁶ «Це була година за секундоміром, вивірена. Якщо лунав телефонний дзвінок, він зупиняв хронометр, відповідав на виклик, говорив дві хвилини й знову вмикав таймер – поки не минало шістдесят хвилин», – писала одна з його улюблених журналісток. Oyarzún (1995), p. 75.

⁷ Peña, Juan Cristóbal, *Los fusileros*, Santiago de Chile, Debate, 2007, pp. 124–126.

⁸ Verdugo, Patricia y Hertz, Carmen, *Operación Siglo XX*, Santiago de Chile, CESOC, 1996, pp. 162–163.

⁹ Упродовж наступних місяців дев'ятеро з учасників замаху з Фронту були заарештовані й постали перед судом. У листопаді 1989 року військовий прокурор Фернандо Торрес Сільва – людина, що користувалася цілковитою довірою Піночета, – завершив досудове слідство (справа налічувала тридцять сім томів – понад сорок тисяч сторінок), і зажадав смертного вироку для всіх обвинувачених. 29 січня 1990 року шестеро з них утекли з громадської в'язниці крізь тунель

було ухвалене керівництвом Комуністичної партії. Як пояснював Гільєрмо Тейльєр, який відповідав за військову частину операції, це був акт відплати головному винуватцеві вбивств і зникнення безвісті понад п'ятисот комуністів, а також ув'язнення і катувань тисяч інших. На його думку, завезення зброї і засідка в Кахон-дель-Майпо довели вразливість диктатури і «сприяли відкриттю політичного виходу»¹⁰.

Була глупа ніч, коли диктатор увійшов до будинку в Ель-Мелокотоні. «Ого, як нам пощастило! – сказав він тоді своєму онукові. – Ще трохи – й усе було б значно гірше»¹¹. Згідно з доповіддю ЦРУ від 21 листопада 1986 року, розсекреченою у листопаді 2000-го, Піночет одразу зробив кілька телефонних дзвінків, переконаний, що напад скоїли військові. «Після консультацій із високопосадовцями Піночет відкинув цю версію і зазначив, що за замахом стоїть або ЦРУ, або Комуністична партія»¹². За кілька днів до Сантьяго прибув його давній знайомий – колишній заступник директора американського ЦРУ Вернон Волтерс, аби його заспокоїти. «Він показав мені уламки ракети й іншої зброї, що стріляла по його машині. І спитав, чи це не наша робота? Я дав йому слово честі офіцера – американського офіцера, що ні», – розповідав Волтерс у березні 2001 року¹³.

За кілька хвилин до восьмої вечора засоби масової інформації почали повідомляти про засідку, в яку потрапив диктатор. За вимогою влади до Ель-Мелокотона було відряджено знімальну групу Національного телебачення, щоб Піночет міг негайно з'явитися в ефірі, аби показати всьому світові, що керманіч досі живий¹⁴.

Обійми в Чараньї

24 січня 1975 року Аугусто Піночет у супроводі своєї дружини, директора Національного бюро з планування («Odeplan») Роберто Келлі та міністра земель і колонізації, генерала Карабінерос Маріо Маккея вперше відвідав Рапа-Нуї (острів Пасхи) – мальовничий острів у Полінезії, анексований Чилі 9 вересня 1888 року. Там його було проголошено «почесним громадянином», він урочисто відкрив трансляції Національного телебачення та пообіцяв сприяти розвитку туризму і будівництву нової лікарні¹⁵. 31 січня він розпочав двотижневе турне північною країною – Аріка, Ікіке, Антофагаста, Калама, Чукікамата та Сан-Педро-де-Атакама. Його супроводжували Лусія Іріарт, а також міністри гірничої промисловості, фінансів, сільського господарства, житлового будівництва, громадських робіт, земель і колонізації та виконавчий віцепрезидент Корпорації сприяння виробництву.

Документ, датований 19 червня 1975 року, який військовий ад'ютант, полковник Рене Відаль, надіслав інтендантам кожного з регіонів, дає змогу зрозуміти, як готувалися візити Піночета до

завдовжки кількадесят метрів, викопаний за допомогою найпримітивніших знарядь комуністами та членами FPMR. Fernández, Marc y Rampal, Jean-Christophe, *Pinochet. Un dictateur modele*, Paris, Hachette, 2003, p. 147.

¹⁰ Peña, Juan Cristóbal, «Los años clandestinos de Teillier», *La Tercera*, Santiago de Chile, 31 de marzo de 2013, en Latercera.com, <<https://www.latercera.com/noticia/los-anos-clandestinos-de-teillier/>>.

¹¹ García Pinochet, Rodrigo Andrés, *Destino*, Santiago de Chile, 2001, pp. 61–64. Кілька років по тому він видав книжку про справу банку Riggs, яку трактував як остаточну атаку на імідж свого діда: *Caso Riggs. La persecución fi a Pinochet*, Santiago de Chile, Maye, 2007.

¹² *La Tercera*, Santiago de Chile, 17 de noviembre de 2000, p. 3.

¹³ *La Tercera*, Santiago de Chile, 11 de marzo de 2001, *Reportajes*, pp. 18–19.

¹⁴ Див. ці кадри на Національному телебаченні Чилі: <<https://www.youtube.com/watch?v=QA4E8KNA1ms>>.

¹⁵ *El Mercurio*, Santiago de Chile, 26 de enero de 1975, pp. 25 y 34.

провінцій¹⁶. Передусім, за загальним правилом, до складу делегації завжди входили його особистий секретар або генеральний секретар армії, офіцери-ординарці, особистий лікар, охоронці та персонал Військового дому, а також ад'ютант, який підписував цей документ. Якщо його супроводжувала Лусія Іріарт, оговорювався персонал, який мав її обслуговувати. Усі ці супроводжувальні особи розміщувалися в тому самому приміщенні, що й Піночет, тоді як міністри чи інші високопосадовці ночували окремо.

Диктатор мав ознайомитися з програмою візиту за тиждень до його початку, і після затвердження жодних змін у ній уже не допускалося. Якщо були заплановані приватні прийоми, саме він визначав, хто братиме в них участь і де вони відбуватимуться. Також у документі докладно регламентувалися питання, пов'язані з почестями, протоколом і транспортом. Щодо заходів безпеки, ад'ютант Відаль зазначав, що команда DINA прибуватиме до відповідного району заздалегідь і їм мають бути забезпечені всі необхідні умови для роботи. Формально ці агенти не входили до складу делегації, однак супроводжували диктатора повсякчас разом із його особистими охоронцями та регіональними поліцейськими підрозділами. У документі містились інструкції щодо дій у разі надзвичайних ситуацій, а також зазначалося, що кожен регіон мав забезпечити машину швидкої допомоги з лікарем і повним комплектом засобів першої допомоги, яка перебувала б у постійній готовності. У ньому навіть уточнювалися групи крові Піночета та його дружини.

Найважливішою подією тієї поїздки до Північного Великого району влітку 1975 року стала зустріч, що відбулася 8 лютого в прикордонній зоні Вісвірі та Чараньї – болівійському містечку, розташованому на висоті чотирьох тисяч метрів, за 230 кілометрів від Ла-Паса. Там Аугусто Піночет зустрівся з генералом Уго Бансером, який прийшов до влади після перевороту, який стався в серпні 1971 року й у наслідок якого було скинуто президента Хуана Хосе Торреса. Обидва прибули залізницею й о першій годині дня зустрілися на кордоні. Бансер запросив Піночета перетнути болівійський кордон і відвідати територію його країни. Вони розділили розкішний обід у вагоні його поїзда та провели «відвертий діалог, гідний солдатів», як згодом згадував Піночет у листі до Бансера від 8 лютого 1977 року, коли минуло два роки після їхньої зустрічі¹⁷. О п'ятій тридцять вони попрощалися, обійнявшись. Цей момент увійшов в історію як «обійми в Чараньї»¹⁸. З-поміж шести пунктів спільної декларації найважливішим був четвертий: «Обидва глави держав, керуючись духом взаєморозуміння та конструктивного налаштування, вирішили продовжити діалог на різних рівнях з метою пошуку рішень щодо проблеми відсутності виходу до моря, яка впливає на Болівію, у взаємних інтересах і з урахуванням прагнень болівійського та чилійського народів»¹⁹. Ця зустріч сприяла відновленню дипломатичних відносин, що були перервані 16 квітня 1962 року через конфлікт щодо річки Лаука, а також обміну послами.

Тоді розпочався трирічний період діалогу між обома режимами. У грудні 1975 року пропозицію територіального обміну, здавалося, вже було прийнято обома сторонами. По-перше, Чилі погоджувалося передати Болівії коридор, що простягався між кордоном із Перу та лінією, проведеною на північ від ущелини Люта. При цьому воно висувало низку умов, а також вимагало схвалення Перу, оскільки Лімський протокол 1929 року передбачав, що майбутні території, які колись йому належали, не могло вирішуватися без згоди його влади. Утім, усі положення Мирного договору 1904 року мали залишатися незмінними. По-друге, Чилі натомість отримувало б таку саме за площею територію. По-третє, Болівія зобов'язувалася придбати аеропорт Чакальюта, чилійську частину залізниці Аріка–Ла-Пас та інші споруди на переданих територіях, які також мали бути демілітаризовані. По-четверте, обмінняні території не могли передаватися третій країні. По-п'яте, Болівія мала визнати, що ця угода є остаточним вирішенням питання щодо її виходу до

¹⁶ Fondo José Toribio Merino, Centro de Investigación y Documentación de la Universidad Finis Terrae, Santiago de Chile, Caja 2.

¹⁷ *El Cronista*, Santiago de Chile, 9 de febrero de 1977, p. 8.

¹⁸ *Ercilla*, Santiago de Chile, 12 de febrero de 1975, pp. 9–12.

¹⁹ Ministerio de Relaciones Exteriores de Chile, *Historia de las negociaciones chileno-bolivianas. 1975–1978*, Santiago de Chile, 1978, p. 41. Документальний додаток містить офіційне листування між обома диктаторами за ті три роки. В останньому з листів, датованому 17 березня 1978 року, Бансер повідомив Піночета про розрив дипломатичних відносин.

моря²⁰. Однак переговори зазнали невдачі, зокрема через те, що Перу відкинуло цю пропозицію і натомість у 1976 році висунуло ідею створення в Аріці зони спільного суверенітету під управлінням трьох країн – пропозицію, яку режим Піночета відхилив²¹. У березні 1978 року Болівія розірвала дипломатичні відносини з Чилі²².

²⁰ *Ercilla*, Santiago de Chile, 15 de junio de 1977, p. 15.

²¹ Del Pozo Artigas, José, *Diccionario histórico de la dictadura cívico-militar en Chile*, Santiago de Chile, LOM Ediciones, 2018, p. 402.

²² Bustos Díaz, pp. 472–475. Наприкінці серпня 1975 року члени Хунти за участі міністра закордонних справ Патрісіо Карвахала провели тривале обговорення переговорів із Болівією, стенограма якого охоплює двадцять вісім сторінок. Acta n.º 228-A de la Junta militar, de 28 de agosto de 1975.